

Hofzaallezing 2019-5

Hoe eigenaardig is Nederland

Socioloog Paul Schnabel is een bruggenbouwer. In zijn lezing ontwikkelt hij het beeld dat zoiets als een nationale volksaard niet bestaat, en nooit bestaan heeft. Ieder stereotype is onjuist en eenzijdig. Het van bovenaf gecreëerde idee van één volksaard ontstond vooral uit de behoefte om meer eenheid en samenhang in een nieuw gevormd koninkrijk te krijgen. Die eenheid heeft voordien nooit bestaan, waar de diverse provincies elkaar alleen steunden vanuit een collectief belang. Die diversiteit bestaat voort tot op de huidige dag, ondanks de dominantie vanuit Holland om de Hollandse taal en gewoonten als nationale standaard te promoten. Het wederzijds accepteren van andere gewoonten en gebruiken bevordert de samenhang in de Nederlandse bevolking.

Met de deur in huis vallend stelde Schnabel met nadruk dat de 'nationale identiteit' niets van doen heeft met het karakter van Nederland. Iedere landstreek kent immers zijn eigen karakter, zowel landschappelijk als sociografisch. [‘Wien Neerlands bloed door d’aad’ren vloeit’](#) was tot 1932 het nationale volkslied, maar paste toen eigenlijk al niet in de ook al multi-culturele achtergrond van de inwoners ('van vreemde smetten vrij'...).

Werken aan een nationale identiteit

'Nederland' of liever 'De Nederlanden' is/zijn altijd een ingewikkeld land geweest. De Verenigde Zeven Provinciën deelden een gezamenlijk belang (weg van de Spaanse overheersing) maar hielden niet van elkaar. Dan was er nog het Generaliteitsland Brabant, en de Spaanse Nederlanden. Met de toenmalige reismogelijkheden vormden de Nederlanden een groot land, waarbij een reis soms meerdere dagen in beslag nam om van de ene plaats naar de andere te komen. En passant maakte Schnabel de kwinkslag dat hij die dag om 16.30u uit Hilversum was weggereden, en pas na 19.30u "eindelijk de torens van Bergen op Zoom" zag opdoemen. Sja, files maken een land groot....

Inmiddels werken we anderhalve eeuw aan een nationale identiteit. Daar moest nota bene een buitenlandse macht een begin mee maken: Lodewijk Napoleon (de Konijnck van 'Olland) werkte nadrukkelijk aan het nationale bewustzijn door de aanleg van wegen met de naam 'Rijksstraatweg, Rijksmuseum, etc. Iets teveel naar de zin van zijn broer, die de Nederlanden eenvoudig aan het Franse rijk toevoegde.

Toch was er iets veranderd: prins Willem Frederik van Oranje werd op 30 november 1813 te Scheveningen verwelkomd als erfstadhouder Willem V, en op 2 december 1813 uitgeroepen tot soeverein vorst Willem I. (vanaf 1747 werd het stadhouderschap erfelijk verklaard). 30 november 1813 wordt daarom beschouwd als de datum waarop het koninkrijk Nederland werd gesticht. (opgemerkt zij dat toen Nederland bepaald nog niet vrij van de Franse overheersers was, denk bijvoorbeeld aan 8 maart 1814 in Bergen op Zoom. Pas op 2 mei 1814 marcheerden de bezetters het land uit.

Verhollandsing

Vanaf de start van het koninkrijk werd alles op alles gezet om de Nederlanden om te vormen tot één volk, een staat. Dat de dominantie van Holland niet overal gepikt werd blijkt uit het feit dat al in 1830 de zuidelijke provincies zich afscheidden tot de nieuwe staat België.

Deze afscheiding noodzaakte tot het bedenken van nieuwe nationale symbolen. Niet langer kon Rubens als de grootste schilder van het land worden gezien. Zo ontstond de opwaardering van Rembrandt. Hetzelfde gebeurde met Vondel, de 'Nederlandse Shakespeare', Sweelinck als de grootste Nederlandse componist. Vergeet niet zeehelden als Piet Hein, Tromp. Met deze symbolen moest de grootsheid van het verleden tot nieuw leven worden gewekt. Schnabel bracht in dit verband ook de opmerking van JP Balkenende in herinnering: 'De VOC mentaliteit..... toch?' Ook de Oranjes als soevereine vorsten werden 'omhoog geschreven'.

Inmiddels veranderde Nederland met de tijd. De aanleg van spoorwegen gaf snellere verbindingen door het land, wat noodzaakte tot eenheid in tijd, geld én taal. Zo gold vanaf 1 mei 1909 de Amsterdamse tijd (Westertoren) als

nationale tijd, de gulden omvat sinds 1816 100 centen, en het Haarlems werd als [Standaardnederlands](#) beschouwd, en als zodanig op scholen onderwezen (zie ook opmerking op de wikipagina).

Ook de gewone burgers werkten aan de nationale identiteit, maar (l'histoire se répète) de Hollandse mentaliteit moet de Nederlandse worden. De verwijzing naar de VOC-mentaliteit is in dat licht een farce: de schepen van de 'zeevarende natie' waren veelal bemand met buitenlandse [huurlingen en geronselden](#). (zie [deze pagina](#))

Het land werd bestuurd door koopmannen en dominees. Boeren, ambachtslui en leraren deden niet mee. Merkwaardig, omdat het katholieke deel van de bevolking met 40% de grootste godsdienst van het land was (tussen 1940 en 1960). Calvinisme is dan wel niet de staatsgodsdienst geweest (in het Koninkrijk), maar de protestantse geloofsrichting was wel voorwaardelijk om een hogere functie in de landelijke bestuurslagen te krijgen.

Het beeld van Nederland dat als dat van de 17^e eeuw wordt opgeroepen als de gezeten burger met een huis aan een gracht is een veel te stoer beeld. De gouden eeuw werd als nationale standaard gepresenteerd ofschoon die slechts 'goud' was voor de Hollandse kooplui, de Oranjes werden 'opgewaarderd', de Statenbijbel met zijn gekunstelde taal met sterke invloeden uit het Latijn werd zelfs tot spreektaal. Een term als 'hun hebben' wordt mede daardoor nu als fout beschouwd.

Het geheel schiep een vals beeld van 'de Nederlander' terwijl de realiteit van de 17^e eeuw (en later) bepaald anders was. Denk in dit verband bijvoorbeeld eens aan 'De aardappeleters van Van Gogh, gemaakt in 1885 in Nuenen) Het Hollandse beeld van Nederland zie je ook bij de viering van het einde van de Duitse bezetting: die eindigde op 5 mei 1945, terwijl het zuiden allang bevrijd was. (vergelijk dit eens met 30 november 1813 hierboven). In dit verband toonde de in Breda opgegroeide Schnabel zich verrast dat (eindelijk) in het NRC twee pagina's werden besteed aan de [bevrijding van Breda](#) (29 oktober 1944) door Poolse troepen.

Waardering van het landschap

Met de toenemende reismogelijkheden groeide ook de belangstelling voor het landschap in al zijn diversiteit. Je kon er immers gewoon naar toe, wat voor die tijd niet mogelijk was. De aandacht van de schilderkunst verschuift dan ook naar het weergeven van landschappen. Dit werd al in gang gezet door het verdwijnen van vroegere opdrachtgevers als kerken en kloosters. De vraag kwam nu vanuit de burger die een schilderij aan de muur wilde hebben. Waar bosgronden voordien werden beschouwd als wildernis werd dit door dat men er heen kon gaan om te wandelen, meer gewaardeerd. Thans is er een toenemende waardering voor het veenweidelandschap, dat meer en meer verdwijnt. In dat verband merkt Schnabel op dat veel plassen in Utrecht en Holland van oorsprong veenplassen zijn (vandaar de vele rechte kanaaltjes er omheen)

Eind 19^e eeuw ontdekt men de charme van vissersdorpen als Marken en Laren. De charme wel, maar de armoe wilde men niet zien. Het is bekend dat er in die tijd in een plaats als Katwijk meer dan 350 schilders actief waren. Grappig is dat de promotie van kaas in Duitsland thans nog steeds plaatsvindt door Frau Antje die een visserskostuum draagt.

Nationale symbolen

Behalve Frau Antje zijn er nog meer valse stereotypen die als nationaal symbool verkocht worden. Denk aan het oranje dat sedert de komst van de kleurenTV bij sportwedstrijden over de hele wereld te zien is, en daarbij op de tribunes goed opvalt;

De elfstedentocht, dat toch echt een Fries fenomeen is (hoewel uw verslaggever tijdens een uitzending die zelfs als een 'écht Hollands feest' hoorde betitelen); (noot: 'Heel *Holland* bakt')

De Sinterklaasviering is dermate eigen, dat een verwijzing naar het slavernijverleden als ene persoonlijke belediging wordt afgewezen.

Objectieve identiteit

Toch moeten we Nederland niet als klein onbetekenend landje afdoen. Het gaat toch om de 6^e economie in de EU, en de 16^e in de wereld, qua welvaart behoort het tot de top 5 in de EU met kleine inkomensverschillen. Nederland

is een hoog ontwikkelde verzorgingsstaat, waar je ook als je geen geld van jezelf hebt, je kinderen toch naar school kunnen, je van een pensioen kan genieten. Objectief gezien is 'het' hier goed geregeld.

Verzuiling

De segregatie in de samenleving op grond van geloofsrichting leidde er in het verleden toe dat de (achtergestelde) katholieke samenleving streefde naar een systeem met compleet eigen voorzieningen. Bij protestanten speelde dat veel minder. De vrijheid van onderwijs, bedoeld om de confessionele scholen de ruimte te geven naast de staats-(neutrale)scholen bieden tegenwoordig islamitische scholen een extra zetje in een nieuwe verzuiling.

In de jaren '60 beschikte de Katholieke Volks Partij in zijn eentje over [50 zetels \(31,88%\) in de 2^e Kamer](#). Vanaf die tijd heeft de deconfessionalisering vooral vanuit het katholieke volksdeel sterk doorgezet. Op dit moment is Nederland de meest seculiere staat van de hele wereld.

Nationale identiteit, een probleem?

Politieke partijen zijn mede door deze deconfessionalisering steeds minder zeker van hun electoraat. Nou ja, behalve de SGP dan, aldus Schnabel.

De taal wordt, mede door de moderne communicatiemiddelen steeds meer Hollands, waardoor dialecten verdwijnen, en zelfs een aparte taal als het Fries moet kunstmatig overeind worden gehouden.

Om je dan toch in dit nationale standaardbeeld te onderscheiden steekt een nieuw (individualistisch) fenomeen de kop op: waar kom je vandaán? Dat is eens temeer het geval waar Nederland het immigratieland is geworden wat het eigenlijk altijd al was: Indische mensen die vanaf 1950 naar Nederland kwamen, van de oorspronkelijk Surinaamse bevolking leeft bijna de helft in Nederland, en hoewel de eerste gastarbeiders (Spanje, Italië) weer terug gingen, was dat met Turken en Marokkanen niet het geval. Ook is 1% van de medelanders op dit moment Pools. De 'Nederlandse identiteit', voor zover die ooit bestaan heeft, vervaagt hierdoor verder.

Niettemin blijkt de "gemiddelde Nederlander" (81%) trots is op de verworvenheden in dit land als vrijheid, welvaart, gezondheidszorg.

Tegelijkertijd is hij/zij bezorgd over de afnemende ouderenzorg en normen

en waardenbesef. 68% blijkt tevreden over het functioneren van de democratie. Een acceptatiescore boven 90% van het homohuwelijk en euthanasie zijn cijfers die in het buitenland met ongeloof worden gezien.

Tenslotte refereert Schnabel nog aan een lezing die koningin Maxima hield voor de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid WRR. Zij stelde toen dat dé Nederlandse identiteit niet bestaat, zoals er evenmin een Argentijnse of Braziliaanse identiteit bestaat. Het voorgaande betoog maakte duidelijk wat hiermee bedoeld werd. Toch ontstond er alsnog een politieke rel, toen de Telegraaf hier lucht van kreeg en de kans greep om de stelling uit zijn verband te trekken. [Veel kranten](#) besteedden aandacht aan de kwestie, Kamervragen inclusief. Het eigenlijke pleidooi dat Maxima hield, ging in dat gewoel helaas verloren. Gelukkig kunt u dit pleidooi [hier toch nalezen](#).

Blauw

Als uitsmijter verschijnt een portret van een familie die bij uitstek als nationaal symbool te boek staat: het gezin van de koning en koningin. Hoezeer ook verbonden aan de Nederlandse identiteit, is er in dit hele gezin geen druppel Nederlands bloed aanwezig, aldus Schnabel.

Waarmee gezegd zij dat ook het hierboven aangeduide en nogal individualistische ‘Waar kom je vandaan?’ van minder waarde is dan ‘Wat betekén je’ (voor de samenleving)?